

Zemanek, Alicja

Z dziejów botaniki Renesansu - padewskie inspiracje polskich zielnikarzy

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 41/1, 31-58

1996

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Alicja Zemanek
(Kraków)

Z DZIEJÓW BOTANIKI RENESANSU – PADEWSKIE INSPIRACJE POLSKICH ZIELNIKARZY¹

W refleksji nad nauką Renesansu, która zapoczątkowała na szeroką skalę empiryczne badania przyrody, stosunkowo niewiele uwagi poświęca się botanice, dziedzinie ukazującej bogactwo i różnorodność szaty roślinnej świata. Roślina, przedstawiana z niezwykłą precyzją na obrazach dawnych mistrzów, inspirująca myślicieli do medytacji nad ideą doskonałego piękna, odgrywała dużą rolę w nauce i kulturze Odrodzenia. Termin „botanika” w odniesieniu do nauki o roślinach, uprawianej w owych czasach, należy traktować umownie, co wynika z przemian treści dyscyplin naukowych w miarę upływu lat. Z punktu widzenia nauki końca XX w. była ona zbiorem różnorodnych informacji o przyrodzie, które zaliczylibyśmy dzisiaj do botaniki (szczególnie takich jej działów jak morfologia, systematyka, florystyka i ekologia), farmacji (a w jej obrębie do farmakognozji), medycyny, weterynarii, etnologii oraz astrologii, odrzuconej później poza obręb nauki. Na pierwszy plan wybijały się związki z farmacją, co łączyło się z ogromną rolą leku roślinnego w ówczesnej medycynie. W odniesieniu do dawnych badaczy świata roślin używa się często terminu „zielnikarze” – badacze ziół, autorzy tzw. zielników² czyli najpopularniejszych w XVI w. ilustrowanych ksiąg o roślinach.

Mimo bariery ponad czterystu lat, jaka dzieli nas od tamtych czasów, w archiwach i bibliotekach Europy (a częściowo i Ameryki) przetrwały różnorodne materiały, dokumentujące działalność dawnych przyrodników: publikacje (kilka-set tytułów), rękopisy prac naukowych, setki stron korespondencji, zbiory zasuszonych ziół i produktów roślinnych, wspaniałe kolekcje rycin. Materiały te zbadane są dotychczas w niewielkim stopniu. Większość opracowań pochodzi z ubiegłego stulecia lub początków dwudziestego wieku³, a nasze wiadomości

o zbiorach i rycinach są bardzo fragmentaryczne. Warto też podkreślić, że w pracach zachodnioeuropejskich brak wiadomości na temat bogatej literatury polskiego Renesansu.

Celem tego szkicu jest ukazanie niewielkiego wycinka historii nauki Odrodzenia, jakim jest związek szesnastowiecznej botaniki polskiej z Uniwersytetem w Padwie, którego wychowankami byli niemal wszyscy przyrodnicy, działający na naszych ziemiach w XVI w. Padewska „alma mater”, należąca wraz z uczelniami w Bolonii, Florencji i Pizie do ośrodków propagujących nowe, empiryczne podejście do badań przyrodniczych, wpłynęła w dużym stopniu na rozwój nauki w wielu krajach Europy. Badania nad jej rolą w kulturze polskiej mają bardzo dawne tradycje. Z ubiegłego wieku pochodzą studia źródłoznawcze Stanisława Windakiewicza⁴ nad materiałami dotyczącymi dziejów tzw. nacji polskiej na Uniwersytecie w Padwie. Polskim uczniom padewskiej szkoły lekarskiej poświęcona jest obszerna praca Jana Lachsa⁵. Trudno przecenić znakomite studia Henryka Barycza⁶ na temat naukowych stosunków polsko-włoskich, wynikające z wieloletnich badań archiwalnych. W książce tego samego autora⁷ rysującej dzieje Uniwersytetu Krakowskiego w czasach Renesansu, można znaleźć wiele informacji na temat peregrynacji polskich badaczy świata roślin do Italii. W powyższych pracach nakreślony został ogólny obraz polsko-włoskich związków naukowych, brak jednak dotychczas szczegółowego opracowania na temat roli tych kontaktów w kształtowaniu się początków botaniki polskiej. Do podjęcia takiej próby zachęca bogactwo publikacji poświęconych dziejom nauki o roślinach we Włoszech. Najważniejsze z nich – to studia nad historią padewskiego Ogrodu Botanicznego⁸, a także zbiór artykułów, wydany z okazji 450-lecia tej placówki⁹, należącej dziś do najstarszych zakładów przyrodniczych świata. Do cennych pozycji należą również dwutomowe materiały do historii botaniki we Włoszech, zebrane przez P.A. Saccardo¹⁰, zawierające bogate informacje bio-bibliograficzne. W Archiwum Uniwersytetu Padewskiego przetrwały księgi Wydziału Medycznego i Filozoficznego¹¹ zawierające m. in. wpisy polskich doktoratów. Bogate materiały biograficzne dotyczące włoskich badaczy świata roślin zachowały się w Archiwum Ogrodu Botanicznego w Padwie.

BOTANIKA RENESANSU – PRÓBA OGÓLNEGO SPOJRZENIA

Spośród wielu czynników, które wpłynęły na zmianę widzenia przyrody przez uczonych XVI stulecia do najważniejszych należały wielkie odkrycia geograficzne. Odkrywczy Ameryki, nowych regionów Azji, Afryki i wysp oceanicznych, przywozili do Europy nie tylko wiadomości o bogactwie przyrody różnych obszarów Ziemi, ale często – korzenie, owoce, nasiona i żywe okazy nieznanych dotąd gatunków. Z Ameryki przybyły wówczas rośliny, które przyczynić się miały do zmiany obrazu europejskiego rolnictwa: fasola, kukurydza, pomidor, słonecznik,

ziemniak. Wiele nowych gatunków użytkowych sprowadzono z Azji, jak bakłazan, rabarbar czy tulipan, który niedługo stał się jedną z najbardziej popularnych roślin ozdobnych. Obok złota, srebra i zamorskich korzeni, żywe rośliny stały się ważnymi produktami kolonialnymi. Poszukiwanie surowców roślinnych, osiągających wysokie ceny na ówczesnym rynku aptekarskim, rolniczym i ogrodniczym, powodowało, że botanika (w połączeniu z nauką o leku roślinnym) zaczynała być dziedziną wiodącą, znajdującą mecenasów i miłośników. Ponieważ wiele wypraw, organizowanych przez żeglarzy portugalskich, finansowych było przez bogatych kupców z północy Italii, region ten stał się pierwszym ośrodkiem aklimatyzacji nowo przybyłych gatunków. Egzotyczne rośliny uprawiano z wielką pasją w ogrodach, nie tylko dla celów spożywczych i leczniczych. Bardzo dużą rolę odgrywały motywy estetyczne, tak ważne w epoce poszukującej w naturze harmonii i platońskiej doskonałości. Sławne ogrody Medyceuszy we Florencji były nie tylko miejscami filozoficznych dysput i intelektualnych biesiad, ale również – aklimatyzacji ananasa, morwy i ziemniaka¹². Poznanie nowych gatunków wzbogaciło europejskie stoły, listę ziół leczniczych i ozdobnych, przedstawianych z niezwykłą precyzją przez mistrzów pędzla. Brzemienne w skutki były też konsekwencje intelektualne tego procesu. Uczni uzyskali pierwsze wiadomości o przyrodzie odległych regionów geograficznych, ujrzeli niektórych jej przedstawicieli, zaczęli też dostrzegać zależności między rośliną a jej środowiskiem. Badacze starożytności i średniowiecza znali około tysiąca gatunków ziół pochodzących z śródziemnomorskich obszarów Europy, północnej Afryki, zachodniej Azji i wybrzeży Indii. Do końca drugiej dekady XVII stulecia liczba ta zwiększyła się do około sześciu tysięcy. Podważyło to autorytet starożytnych i średniowiecznych autorów, komentowanych w uniwersytetach. Antonio Musa Brasavola, lekarz z Ferrary, pisał w dziele *Examen Omnium Simplicium Medicamentorum* (1536): „nawet setna część istniejących na Ziemi roślin nie została opisana przez Dioscoridesa, Teofrasta i Pliniusza, a my poznajemy nowe każdego dnia...”¹³. Nowych gatunków zaczęto szukać nie tylko wśród produktów przywożonych z zamorskich wypraw, ale również w środkowej i północnej Europie, której zasobów przyrodniczych nie znano prawie zupełnie. W ten sposób rozpoczął się nowy rozdział w historii nauki o roślinach. Kluczową rolę w tych przemianach odegrały miasta północnych i środkowych Włoch: Bolonia, Padwa, Piza, Florencja. Wpłynął na to nie tylko splot czynników politycznych, ekonomicznych i kulturowych, które zaowocowały przełomem w nauce i sztuce, ale również i fakt, że obszar śródziemnomorski był terenem eksploracji starożytnych uczonych. Szesnastowieczni zielnikarze Padwy, czy Bolonii mogli na co dzień obserwować wokół siebie gatunki opisane przez dawnych badaczy przyrody. Poszukiwania uczonych tego czasu były wielostronne, od pionierskich badań nowych roślin przybywających z egzotycznych krajów, studiów nad gatunkami dostarczającymi przypraw, jadalnych owoców i leków, do nowego spojrzenia na rośliny europejskie i filozoficznej refleksji nad organizmem roślinnym. Nowatorskie, rewolucyjne myśli przeplatały się z szacunkiem dla

starych poglądów o kosmicznych rytmach przyrody i astrologicznych związkach między rośliną, człowiekiem i planetami.

UNIwersYTET W PADWIE I JEGO ROLA W ROZWOJU NAUKI O ROŚLINACH*

Sławna wszechnica padewska, zwana niegdyś *Gymnasium Patavinum* lub *Studium Patavinum* (obecnie: *Universita degli Studi di Padova*), utworzona w 1222 r., jako jedna z pierwszych w świecie, pełniła od XIII do XVII w. rolę międzynarodowego ośrodka naukowego, w którym zrodziło się wiele nowych idei, szczególnie ważnych dla rozwoju astronomii, filozofii, prawa i medycyny. Długie lata zależności Padwy od Republiki Weneckiej stały się czynnikiem stymulującym rozwój uczelni. Wenecja, należąca przez kilka wieków do największych imperiów morskich, uczyniła w 1405 r. Uniwersytet Padewski swoją państwową uczelnią („*Studium Venetum*”), zapewniając mu ogromne nakłady finansowe oraz wolność myśli, wyrażającą się m.in. niezależnością od autorytetu Kościoła. Szerokie kontakty Republiki z całym światem dawały uczonym duże możliwości naukowych podróży oraz wymiany idei z innymi ośrodkami. Największe osiągnięcia uczelni przypadły na szesnaste stulecie, kiedy matematykę wykładał Galileo Galilei, a medycynę – Andrea Vesalius, współtwórca nowożytnej anatomii. Idea empirycznego nauczania medycyny znalazła wyraz w założeniu pierwszej w świecie kliniki uniwersyteckiej (1543) oraz teatru anatomicznego (1594), gdzie odbywały się publiczne sekcje ciała ludzkiego¹⁴. Obok anatomii przewodniczką nowoczesnego ruchu przyrodniczego stała się również botanika, traktowana jako dziedzina pomocnicza medycyny.

Nauka o roślinach rozwijała się na wszechnicy padewskiej niemal od początku jej istnienia. Podobnie jak w innych uczelniach, wykładano ją w obrębie medycyny, jako praktyczną wiedzę o lekach roślinnych (tzw. *simpliciac*h). W XIII w. początki wiedzy o naturze zdobywał tutaj Albert Wielki (ok. 1200–1280), jeden z najwybitniejszych w średniowieczu znawców ziół, autor dzieła *De vegetabilibus* [...] ¹⁵. Wśród wykładowców *Gymnasium Patavinum* byli przyrodnicy zainteresowani roślinami, jak Pietro D' Abano (1253–1316), tłumacz sławnej pracy Dioscoridesa *Materia Medica*¹⁶ na język włoski, czy Jacopo Dondi (1298–1359), autor popularnej kompilacji *Aggregator de medicinis simplicibus*¹⁷.

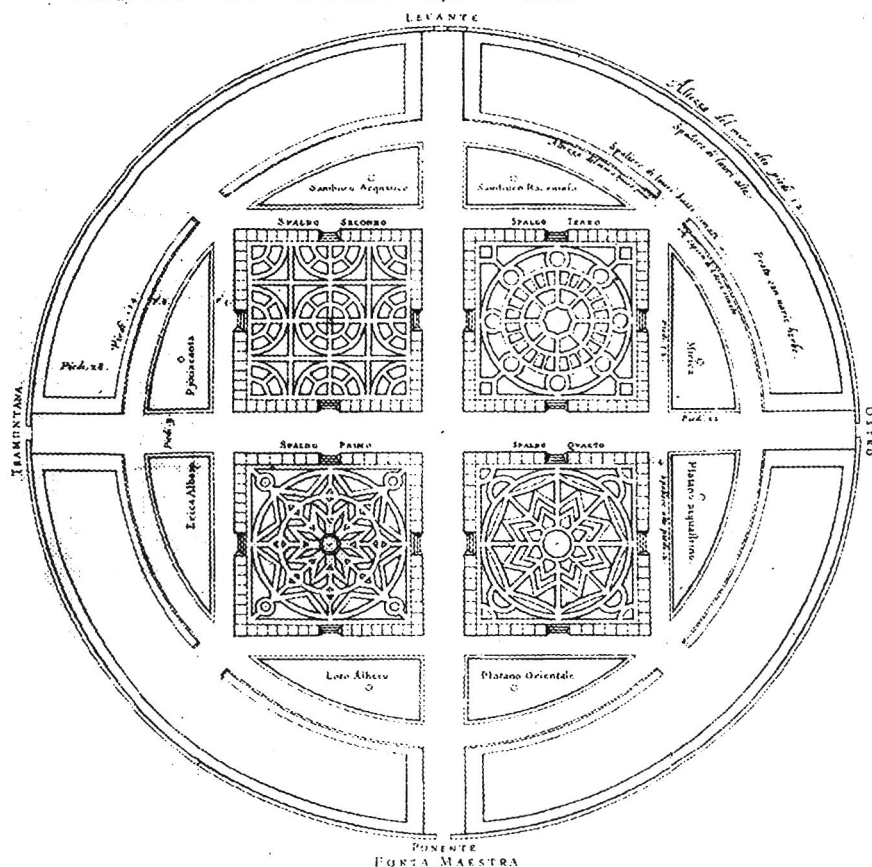
* Składam serdeczne podziękowanie prof.dr Elsie Cappelletti i Fernandzie Menegalle za pomoc w poszukiwaniach materiałów do dziejów botaniki w Uniwersytecie Padewskim.

KATEDRY BOTANIKI LEKARSKIEJ

Podstawą instytucjonalną rozwoju nowożytnej nauki o roślinach stało się założenie w 1533 r. pierwszej w świecie katedry botaniki lekarskiej (Lettura dei Semplici – Lectura Simplicium), funkcjonującej w obrębie Wydziału Filozoficznego połączonego z Medycznym. W 1561 r. powstała druga katedra, poświęcona nauczaniu praktycznej wiedzy o ziołach (Ostensione dei Semplici – Ostensio Simplicium), zajmowana przez dyrektora (prefekta) Ogrodu Botanicznego. Profesor pierwszej katedry prowadził wykłady z botaniki teoretycznej w budynku uniwersyteckim (Palazzo del Bò), podczas gdy wykładowca drugiej zobowiązany był do zaznajamiania studentów z okazami żywych roślin w Ogrodzie¹⁸.

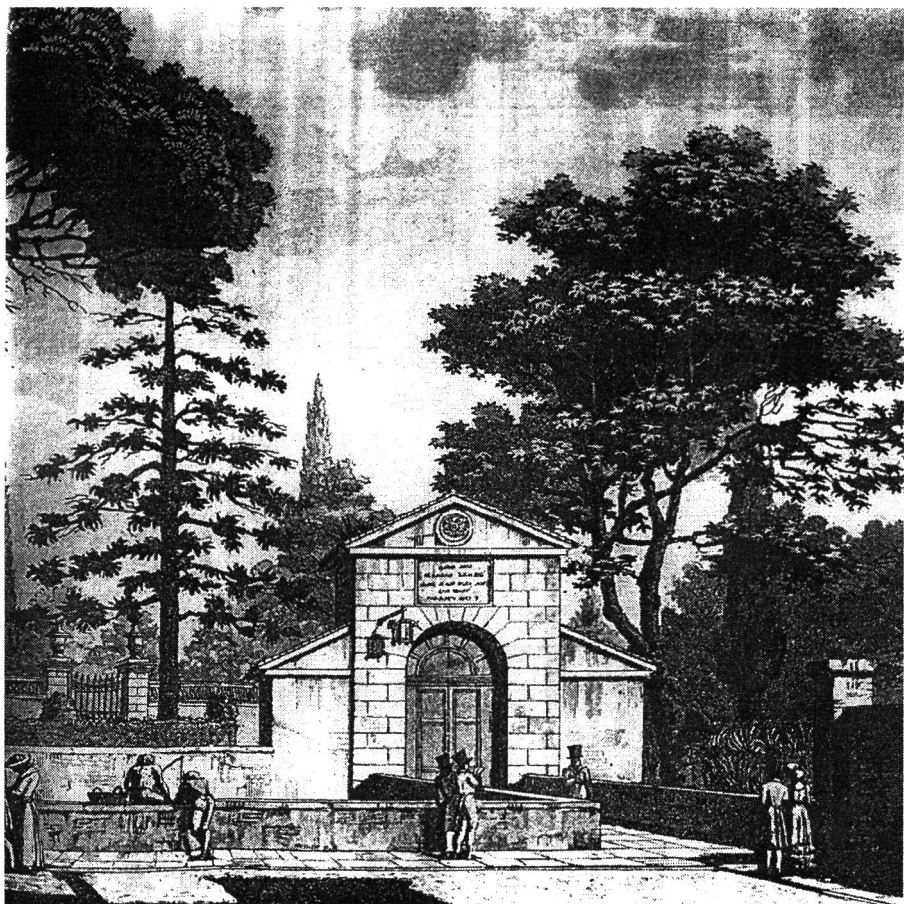
OGRÓD BOTANICZNY

PIANTA DELL'ORTO DEI SEMPLICI DI PADOVA

Ryc. 1. Plan Ogrodu Botanicznego w Padwie, 1561 r.

Ogród Botaniczny w Padwie – Hortus Botanicus Patavinus (Orto Botanico di Padova) (Ryc. 1, 2, 3), obecnie najstarszy w świecie, założony został na mocy

Ryc. 2. Widok Ogródu Botanicznego w Padwie, XIX w.

uchwały Senatu Republiki Weneckiej z dnia 29 VI 1545. Inicjatorem był Giovanni Battista da Monte (Montanus), pionier empirycznych metod nauczania medycyny, twórca kliniki uniwersyteckiej. Funkcje nowego zakładu, finansowanego przez Senat Wenecki, wiązały się ściśle z praktycznymi potrzebami medycyny i rolnictwa. Wenecja, importująca surowce z zamorskich krajów, była światowym centrum handlu ziołami leczniczymi. Wobec zdarzających się często błędów w identyfikacji gatunków, istniała potrzeba dokładniejszego ich zbadania, niezbędnego dla prawidłowego stosowania w lecznictwie. Ogród Botaniczny wraz z katedrami tworzył naukowe zaplecze dla rozwijającego się handlu lekami, a jednocześnie służył edukacji nowych pokoleń znawców ziół. Innym, ważnym zadaniem stała się aklimatyzacja egzotycznych gatunków, przywożonych do Europy z dalekich

regionów geograficznych. Jak wiele innych ogrodów świata, założonych w następnym latach, Hortus Patavinus był miejscem szczególnym, dostarczającym inspiracji artystom, a szerokiej publiczności – podstawowej wiedzy o roślinach i ich znaczeniu dla człowieka¹⁹.

L' H O R T O DE I S E M P L I C I

di Padoua,

Que si vede primieramente in forma di tutte
la Piante con le sue misure: & indi i
tuoi Partimenti distinti per Nu-
meti in ciascuna
Areila.

Intagliato in Rame.

Opera, che serua mirabilmente alla memoria
de gli Studiosi.

CON PRIVILEGIO.

IN VENETIA,

Appresso Girolamo Porro. 1591.

Ryc. 3. Katalog roślin Padewskiego Ogrodu Botanicznego, 1591 r.

Pierwsze zakłady botaniczne w Padwie, na których wzorowały się inne uniwersytety, odegrały dużą rolę w historii nauki, a ich koncepcja miała przez długie lata charakter modelowy. Podobną rolę pełnił Ogród Botaniczny w Pizie, założony prawdopodobnie w 1543 r. oraz katedra botaniki lekarskiej na wszechnicy bolońskiej (1534). Niedługo później powołano do istnienia następne ogrody botaniczne we Włoszech: Florencji (1550), Bolonii (1567) oraz w innych miastach Europy: w Lipsku (1580), Lejdzie (1587), Heidelbergu (1593) i Montpellier (1593)²⁰.

POCZĄTKI EKSPLOKACJI FLORYSTYCZNEJ AZJI I EGIPTU

Profesorowie padewskich katedr botanicznych wiele podróżowali, nie tylko po Italii i krajach śródziemnomorskich, w swoich wędrówkach docierali również do zachodniej Azji – Turcji, Palestyny oraz do budzącego szczególne zainteresowanie Egiptu. Rezultatem tych wyjazdów były obserwacje przyrodnicze, a także zbiory (niestety, nie zachowane do dnia dzisiejszego). Wyniki eksploracji dalekich lądów znalazły wyraz w publikacjach różnego typu, opracowaniach rękopiśmiennych oraz w korespondencji naukowej, pełniącej funkcję ważnego sposobu wymiany idei²¹.

AKLIMATYZACJA ROŚLIN

Obserwacje nad egzotycznymi gatunkami, zebranymi w podróżach lub sprowadzanymi z obcych regionów geograficznych, łączono często z próbami ich aklimatyzacji. Padewski Ogród Botaniczny zaczął odgrywać wiodącą rolę w tym zakresie w drugiej połowie stulecia, w czasach kierownictwa Prospera Alpiniego, znanego badacza flory Egiptu. Dobrze zorganizowana sieć współpracowników, rekrutujących się spośród podróżników, lekarzy, księży, urzędników weneckich, przyczyniła się do stałego zasilania kolekcji nowymi roślinami. Jak wynika ze studiów G. Goli i A. Paganello²², Hortus Patavinus przyczynił się do introdukcji do Europy ok. 60 gatunków roślin z różnych kontynentów. W szesnastym wieku sprowadzono m.in. bez pospolity (*Syringa vulgaris*) (1565) występujący dziko w Persji, hiacynt wschodni (*Hyacinthus orientalis*) (1590) z Azji, czy powszechnie dziś uprawiane rośliny amerykańskie, jak agawa (*Agave americana*) (1561), słonecznik zwyczajny (*Helianthus annuus*) (1568) i ziemniak (*Solanum tuberosum*) (1590).

BADANIA FLORY EUROPY

Przyrodnicy padewscy (podobnie jak uczeni Bolonii, Florencji i Pizy) wznowili terenowe badania florystyczne, zarzucone na długie wieki średniowiecza. Notowali gatunki rosnące w okolicach swego miasta i na przedmieściach pobliskiej Wenecji, wyprawiali się też na dalsze wyjazdy, m. in. na stoki masywu Monte Baldo oraz do Dalmacji²³. Jednym z głównych problemów dyskusyjnych tego czasu była identyfikacja gatunków, opisanych przez autorów starożytnych z roślinami występującymi wówczas w Europie. Ważnym zagadnieniem była też konfrontacja danych z literatury, z ludową wiedzą o przyrodzie, rozwijającą się od najdawniejszych czasów. Z poszukiwań tych zrodziły się katalogi nazw roślin w języku włoskim zestawiane z nazwami łacińskimi (podobne spisy powstawały i w innych krajach, dając początek nomenklaturze botanicznej w wielu językach). Uczeni zbierali wśród ludu nie tylko nazwy, ale również wszelkie informacje związane z przyrządzaniem leków, użytkowaniem roślin w różnych gałęziach rzemiosła oraz w dawnych obrzędach.

ZAWIĄZKI MYŚLI EKOLOGICZNEJ

Obserwacje związku między rośliną a środowiskiem, zainicjowane w starożytnej Grecji przez Teofrasta z Erezu, zyskały kontynuację wśród inicjatorów nowego ruchu przyrodniczego. W wielu pracach, drukowanych i rękopiśmiennych, spotykamy wiadomości o siedlisku rośliny, jej wymaganiach glebowych i świetlnych,

a także wielowiekowych praktykach związanych z pozyskiwaniem produktów roślinnych przez człowieka. Gromadzenie tego typu informacji wiązało się wprawdzie z praktycznymi potrzebami rolnictwa, w wielu przypadkach jednak zbierano je również dla roślin nie mających znaczenia użytkowego²⁴. W szerokim zakresie obserwacje o charakterze ekologicznym uwzględniali włoscy badacze, a w latach późniejszych – ich koledzy z północy Europy.

POCZĄTKI DOKUMENTACJI PRZYRODNICZEJ

Szczególnym sposobem zbierania informacji naukowej o naturze jest gromadzenie okazów roślin, zwierząt i minerałów w muzeum przyrodniczym. Renesans jest okresem, z którego pochodzą najstarsze zachowane zbiory botaniczne, głównie w postaci zielników czyli kolekcji zasuszonych roślin. Zestawienie obok siebie gatunków z różnych stanowisk, często bardzo odległych geograficznie, umożliwiało uczonym prowadzenie porównawczych obserwacji morfologicznych oraz badanie ogromnej zmienności form w naturze²⁵. Przyrodnikiem, który rozpowszechnił sztukę zielnikarstwa był Luca Ghini (ok. 1490–1556) profesor uniwersytetów w Bolonii i Pizie, utrzymujący żywe kontakty z botanikami padewskimi. Uczeń Ghiniego – Ulissess Aldrovandi utworzył w Uniwersytecie Bolońskim muzeum przyrodnicze, zachowane do dziś, należące do najstarszych w świecie. Znajdujący się w nim zielnik, zbadany zaledwie częściowo z punktu widzenia dzisiejszej nauki, zawiera wiele gatunków zebranych we Włoszech, a także przywiezionych po raz pierwszy do Europy i uprawianych w ogrodach, m.in. w Padwie.

Dokumentem szczególnego rodzaju, łączącym cele naukowe i artystyczne stała się w owych czasach rycina botaniczna. Związki botaniki ze sztuką wynikały ze wspólnego uczonym i artystom poszukiwania najlepszych sposobów opisu przyrody, w jej różnorodności i pięknie. Malarze, architekci, ilustratorzy rękopisów, znacznie wcześniej niż botanicy zaczęli przedstawiać realistyczne obrazy roślin, na podstawie obserwacji żywych fragmentów przyrody. Wizerunki roślin, wykonywane na zamówienie uczonych i miłośników przyrody jedynie częściowo pełniły funkcje dzieł sztuki, miały bowiem ilustrować szatę roślinną badanych terenów. Często też wysoki stopień wierności owych rycin sprawiał, że zawarta w nich informacja o gatunkach była znacznie większej wagi, aniżeli skromne opisy morfologiczne zamieszczane w ówczesnych dziełach naukowych. Interesującą dokumentacją roślin uprawianych m.in. w padewskim Ogrodzie są ryciny (Ryc. 4), wykonane dla weneckiego patrycjusza Pietra Antonia Michiela (1510–1576). Ich właściciel – bogaty miłośnik roślin, założyciel ogrodu w Wenecji, pełnił przez kilka lat funkcję doradcy pierwszego dyrektora, Luigi Squalerno (znanego pod pseudonimem Anguillara). Czterotomowy zbiór rycin, zawierający obrazy ponad tysiąca gatunków, przetrwał do dziś w Bibliotece Marciana w Wenecji²⁶. Jego znaczenie dla nauki jest ogromne, zawiera bowiem nie tylko dane o roślinach

Ryc. 4. Rycina *Vitex agnus-castus* z kolekcji Pietra Antonia Michiela, XVI w.
Biblioteca Marciana w Wenecji

rosnących wówczas we Włoszech, uprawianych w ogrodach, ale również wiele innych informacji, jak np. pierwsze europejskie przedstawienia amerykańskich gatunków, notatki o charakterze florystycznym, nomenklatorycznym, ekologicznym, jest też obrazem wiedzy botanicznej tego czasu. Dużą kolekcję wizerunków ziół zawiera również Muzeum Aldrovandiego (Ryc. 5)²⁷.

Ryc. 5. Obraz *Guaiacum* sp. ze zbiorów Ulissessa Aldrovandiego, XVI w.
Biblioteka Uniwersytetu w Bolonii

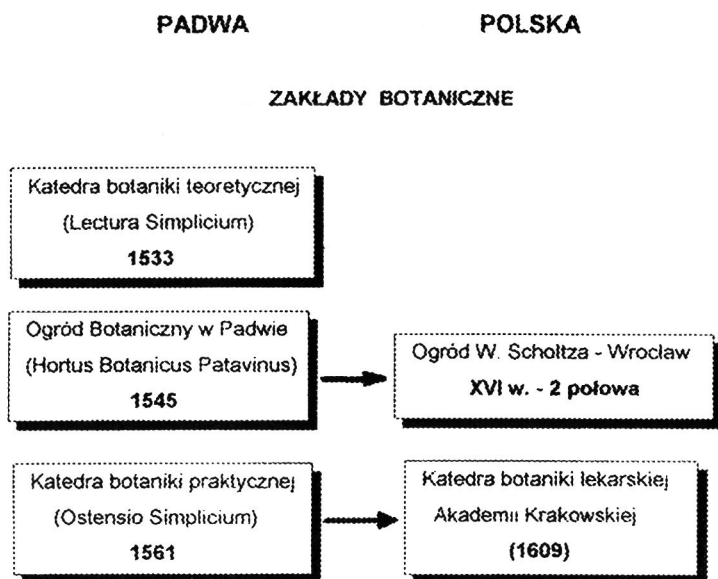
ROLA UNIWERSYTETU W PADWIE W ROZWOJU NAUKI POLSKIEJ

Jak podkreśla Henryk Barycz²⁸, wszechnica padewska posiada w dziejach naszej kultury wyjątkowe znaczenie. Żaden z uniwersytetów zagranicznych nie skupił dookoła siebie tak ogromnej liczby polskich scholarów, żaden nie wpłynął w takim stopniu na rozwój naszego życia umysłowego, co Padwa. Związki te były szczególnie silnie w okresie od XV do XVII w., a więc w czasach największego rozkwitu uczelni. Przyczyny tego zjawiska były złożone, niewątpliwie pierwszoplanową rolę odgrywała świadomość znaczenia intelektualnego Padwy, wysokiego poziomu nauczania medycyny i prawa (przy dużym zapotrzebowaniu w Polsce na medyków i prawników), możliwości korzystania z panującej w tym mieście atmosfery ożywienia intelektualnego, a także łatwość dostępu do najnowszych pozycji literatury. Do tego dochodziły ułatwienia życia codziennego, sieć tanich burs dla studentów, stała komunikacja z Krakowem. W ciągu kilku pokoleń utrwaliła się nad Wisłą tradycja kształcenia młodzieży w Padwie, która przez długie lata była symbolem najwyższych osiągnięć nauki i kultury. Prężnie działające środowisko polskich studentów, wyodrębnione w tzw. nację polską, posiadało własne hospicjum czyli hotel polski, a nawet kaplicę w największym sanktuarium Padwy – bazylice Św. Antoniego²⁹.

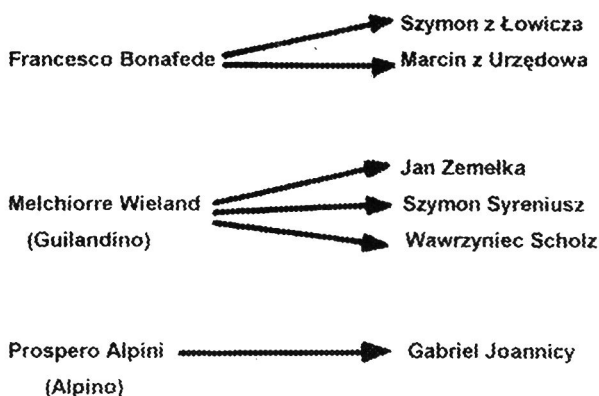
W XVI w. studiowało w Padwie około 1800 polskich studentów, wśród nich 800 uczęszczało na zajęcia z medycyny, a 50 uzyskało w tej dziedzinie stopień doktora³⁰. Wielu Polaków, szczególnie medyków, cieszyło się dużym uznaniem miejscowego środowiska naukowego, czego wyrazem było piastowanie przez nich stanowisk profesorów, a nawet rektorów sławnej uczelni. Przykładem może być Józef Struś (1510–1568), pionier nauki o pulsie, który przez blisko dziesięć lat wykładał na katedrze medycyny teoretycznej, czy zasłużony aptekarz krakowski Jerzy Pipan młodszy (zm. 1648) – wybrany w 1593 r. rektorem połączonego Wydziału Medycznego i Filozoficznego. Absolwentami wszechnicy padewskiej byli najwybitniejsi przedstawiciele polskiej elity intelektualnej XV i XVI w., jak Mikołaj Kopernik, Jan Kochanowski, Klemens Janicki, Łukasz Górnicki, Jan Zamoyski oraz wielu innych³¹. Główne myśli polskiego Odrodzenia ukształtowały się w ścisłym powiązaniu z przemianami, jakie dokonywały się w uczelniach Italii, a szczególnie w Uniwersytecie Padewskim. Obok filozofii, prawa i medycyny, włoski rodowód ma również nauka o roślinach.

PADEWSCY MISTRZOWIE POLSKICH ZIELNIKARZY

Twórczy wpływ Padwy na rozwój nauk przyrodniczych w Polsce (Ryc. 6) zaznaczył się najsilniej od lat trzydziestych XVI w. do końca tego stulecia. Spośród ogromnej populacji lekarzy wykształconych w *Gymnasium Patavinum*, wielu wykładało później medycynę w Uniwersytecie Krakowskim, propagując idee

PADEWSCY MISTRZOWIE POLSKICH ZIELNIKARZY

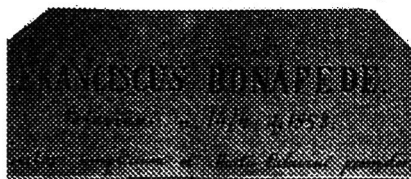

Ryc. 6. Wpływ Padwy na rozwój botaniki w Polsce w XVI w. – schematyczne ujęcie

obserwacji przyrody, w miejsce komentowania autorów starożytnych. Sześciu spośród nich zaznaczyło się wkładem w rozwój nauki o roślinach w naszym kraju. Ich padewscy nauczyciele byli wybitnymi przyrodnikami, którzy wpłynęli na zapoczątkowanie renesansowego przełomu w wielu krajach Europy.

Francesco Bonafede (Bonafedes, Bonafides) (1474–1558)

Absolwent padewskiej uczelni (Ryc. 7), był profesorem medycyny praktycznej od 1524 r., a od momentu powstania w 1533 r. katedry botaniki lekarskiej, wykładał

Ryc. 7. Francesco Bonafede (1474–1558)

simplicia czyli naukę o roślinach i ich własnościach leczniczych. W 1545 r. Bonafede wziął udział w staraniach o założenie ogrodu botanicznego, a później – w tworzeniu kolekcji ziół. Jego prace naukowe pozostały w rękopisach: były to komentarze do pism Arystotelesa oraz wykazy nazw roślin³². Wykłady Bonafeda miały charakter obszernych komentarzy do dzieła Dioscoridesa *Materia Medica*, wzbogacanych wiadomościami z innych autorów oraz prawdopodobnie pokazami roślin w Ogrodzie Botanicznym³³. W historii nauki największą rolę odegrała działalność uczonego, związana z tworzeniem pierwszych zakładów botanicznych oraz propagowaniem empirycznych metod nauczania. Wśród jego polskich uczniów znaleźli się: Szymon z Łowicza, który przygotował edycję najwcześniejszego polskiego druku o roślinach oraz Marcin z Urzędowa – autor pierwszego oryginalnego polskiego zielnika.

Melchiorre Wieland (Guilandino, Guilandinus, Villandrino) (1520–1589)

Jeden z najślawniejszych przyrodników swego czasu, wychował się prawdopodobnie w Królewcu. W czasie studiów w Uniwersytecie Bolońskim, gdzie w 1555 r. uzyskał dyplom doktora medycyny, zetknął się z wykładowcą botanikę Aldrovandim, gorącym zwolennikiem nowej, empirycznej nauki. Nie mamy dziś pełnego obrazu podróży Guilandina; zwiedził prawdopodobnie wiele krajów

Europy, przedsięwziął też śmiało ekspedycje do Grecji, Syrii, Palestyny i Egiptu. Ślady tych wypraw przetrwały w zachowanej korespondencji z Aldrovandim, w której znajdujemy wzmianki o egzotycznych roślinach³⁴. Ideą, jaka przyświecała Guilandinowi, było opracowanie dzieła o naturze, wzorowanego na *Historii naturalnej* Pliniusza. W tym celu obserwował bogactwo przyrody różnych regionów klimatycznych, ponieważ, jak twierdził: „nie zamierzam pisać o najmniejszej rzeczy, dopóki nie ujrzę jej na własne oczy”³⁵. Najdalsza podróż Guilandina na Daleki Wschód zakończyła się niepowodzeniem. Urowadzony, a później trzymany w niewoli przez mauretańskich korsarzy, utracił zbiory i notatki. Odzyskał jednak wolność dzięki profesorowi padewskiej wszechnicy, Gabriele Fallopiemu (1523–1563), który zapłacił okup. Resztę życia spędził pracując od 1567 r. na stanowisku dyrektora Ogrodu Botanicznego oraz profesora dwóch katedr: botaniki teoretycznej oraz praktycznej. Mimo szerokiej wiedzy, dla której otoczony był podziwem współczesnych, nie udało mu się zrealizować dzieła życia, być może z powodu wielkiego zaangażowania w pracę nauczycielską oraz pracochłonne starania o powiększanie zbiorów. Jego publikacje mają charakter przyczynkowy, jak np. komentarze do ksiąg Pliniusza o papirusie (*Papyrus*, Venetiis 1572), czy ostra polemika z P.A. Mattiolim – sławnym komentatorem Dioscoridesa³⁶. Największe osiągnięcia Guilandina dotyczą spraw organizacji nauki oraz propagowania idei obserwacji i doświadczenia w badaniach przyrody. W swych wykładach opierał się, podobnie jak Bonafede, na Dioscoridesie i Pliniuszu, ubarwiając prawdopodobnie zajęcia wspomnieniami z własnych podróży oraz żywymi roślinami w Ogródzie³⁷. Wokół Guilandina i jego przyjaciela G. Fallopiego, wykładającego w latach 1551–1563 na katedrze botaniki teoretycznej, zgromadziła się duża grupa Polaków cieszących się przyjaźnią padewskich uczonych. Nazwiska niektórych studentów, jak m.in. Andrzej Patrycki, Stanisław Rosarius, wymienia Guilandino w pracy *De stirpibus aliquot* (Basileae 1557)³⁸. Jego uczniami byli również: Jan Zemełka – fundator katedry botaniki lekarskiej w Akademii Krakowskiej, Wawrzyniec Scholz – założyciel prywatnego ogrodu botanicznego we Wrocławiu oraz Szymon Syreniusz – najwybitniejszy z polskich zielnikarzy.

Prospero Alpini (Alpino) (1553–1616)

Znany podróżnik (Ryc. 8), autor pionierskich prac o przyrodzie Egiptu, był doktorem medycyny wszechnicy padewskiej (z 1578 r.), uczniem Guilandina, który prawdopodobnie rozbudził w nim pragnienie poznania dalekich lądów. Okazją do wyjazdu na kontynent afrykański stało się objęcie stanowiska lekarza Giorgia Emo – weneckiego konsula w Kairze. W czasie czteroletniego pobytu w Egipcie (1580–1584) Alpini prowadził obserwacje roślin, zwierząt, zabytków, miejscowego lecznictwa i arabskiej kultury. Po powrocie do Europy został w 1594 r. profesorem Uniwersytetu Padewskiego, najpierw jako „lector simplicium”, a od 1603 r. również „ostensor simplicium” i dyrektor Ogrodu Botanicznego. Publikacje Alpiniego, dotyczące różnych aspektów przyrody, medycyny i kultury Egiptu,

PROSPERO ALPINO

Ryc. 8. Prospero Alpini (Alpino) (1553–1616)

zapewniły mu znaczące miejsce w dziejach nauki, jak na przykład *De plantis Aegypti liber* (Venetiis 1592), czy *De plantis exoticis Libri duo* (Venetiis 1627). Wyrazem wdzięczności dla dawnego nauczyciela była książka pt. *De medicina Aegyptiorum Libri quatuor* (Venetiae 1591), napisana w formie dialogu, prowadzonego z Guilandinem w czasie przechadzki po alejach Ogrodu Botanicznego. Szeroka wiedza Alpinięgo na temat roślin południowych regionów znalazła wyraz

w prowadzonych przez wiele lat obserwacjach nad aklimatyzacją obcych gatunków, a także – badaniach miejscowej flory, szczególnie w okolicach Bassano. Na podstawie zachowanych częściowo notatek z wykładów można stwierdzić, że podobnie jak poprzednicy, komentował Dioscoridesa, urozmaicając zajęcia pokazami żywych roślin³⁹.

Wśród Polaków studiujących w Padwie w czasach jego działalności znalazł się Gabriel Joannicy – pierwszy profesor katedry botaniki lekarskiej Uniwersytetu Krakowskiego.

WPLYW IDEI PADEWSKICH NA ROZWÓJ BOTANIKI W POLSCE

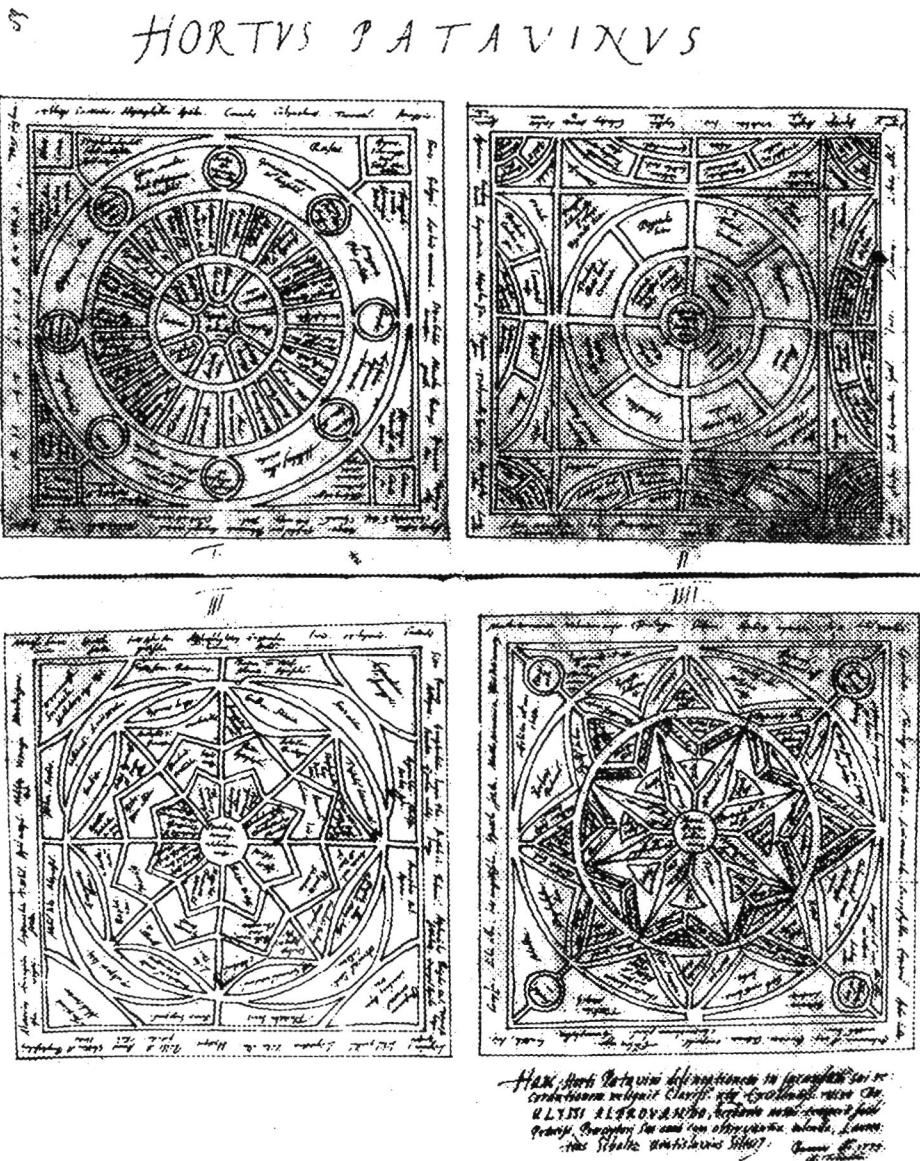
WIEDZA O ROŚLINACH DO KOŃCA XV W.

Ludowa wiedza o roślinach odgrywających ogromną rolę w życiu człowieka dawnych epok, rozwijała się na naszych ziemiach od najdawniejszych czasów. O poziomie tej wiedzy, rządzącej się własnymi prawami, połączonej z prastarymi magicznymi obrzędami, świadczy bogactwo szczątków roślin użytkowych znajdujących w wykopaliskach archeologicznych oraz różnorodność nazw roślin w dawnej polszczyźnie⁴⁰. Rozwój botaniki jako dziedziny naukowego poznania rozpoczął się wraz z założeniem w 1364 r. Uniwersytetu Krakowskiego. Profesorowie medycyny, promowani na ogół w uniwersytetach zagranicznych, m. in. w Bolonii, Padwie, Lipsku, Montpellier i Pradze (od XVI w. – w krakowskiej uczelni) popularyzowali w Polsce naukowe wiadomości o lekach roślinnych, przywozili też rękopisy, zachowane częściowo do dzisiejszego dnia⁴¹. Bogata średniowieczna literatura zachowana w Bibliotece Jagiellońskiej świadczy, że poziom wykładanej w Krakowie wiedzy o przyrodzie był porównywalny z innymi uniwersytetami Europy⁴². Oryginalna polska twórczość w dziedzinie botaniki rozpoczęła się w drugiej połowie XV w. Autorzy pierwszych prac, Jan Stanko (ok. 1430–1493) i Jan Wels (ok. 1430–1498), kształcili się we Włoszech, prawdopodobnie w Padwie. Na temat ich studiów nie mamy bliższych wiadomości. Dokładniejsze dane pochodzą dopiero z następnego stulecia.

PRYWATNY OGRÓD BOTANICZNY WE WROCŁAWIU

Od wczesnego średniowiecza zakładano ogrody, szczególnie bogate wokół pałaców i klasztorów, ozdabiane roślinami sprowadzonymi z południa. Twórcą pierwszego ogrodu, który można uznać za botaniczny był wrocławski lekarz Wawrzyniec Scholz (1522–1599), absolwent uniwersytetów w Niemczech, Francji i we Włoszech – w Bolonii i Padwie, gdzie znalazł się w kręgu uczniów Guilandina⁴³. Śladem dogłębnych studiów nad roślinami, jest wykonany jego ręką

plan padewskiego Ogrodu, z dokładnymi spisami roślin uprawianych w poszczególnych kwadrantach (Ryc. 9). Dokument ten, zachowany w Bibliotece Uniwersytetu

Ryc. 9. Plan Ogrodu Botanicznego w Padwie, wykonany przez Wawrzyńca Scholza, 1579 r. Biblioteka Uniwersytetu w Bolonii.

Bolońskiego, jest obecnie cennym źródłem do odtworzenia stanu kolekcji w czasach Guilandina⁴⁴. Po powrocie do Wrocławia Scholz założył własny „hortus

medicus”, wzorowany na padewskim. Przetrwał on wprawdzie niedługo, ale zyskał szeroką sławę w Europie. Z drukowanych katalogów, wydanych w latach 1587 i 1594 wynika, że zawierał ok. 200 gatunków, pochodzących z różnych regionów świata (głównie z obszaru śródziemnomorskiego) i przyczynił się do aklimatyzacji w Polsce wielu obcych gatunków, m. in. tataraku (*Acorus calamus*) oraz prawdopodobnie ziemniaka⁴⁵. O tym, że wrocławski lekarz zachował na długo w pamięci swego padewskiego mistrza świadczy dedykacja dla Guilandina, zamieszczona w ogrodowym katalogu z 1594 r.

KATEDRA BOTANIKI LEKARSKIEJ (*SIMPLICIUM*) W UNIWERSYTECIE KRAKOWSKIM

Fundatorem pierwszej katedry botaniki lekarskiej w krakowskiej uczelni był Jan Zemełka (Zemelli, Zemelius) (1524–1607), wywodzący się z grona uczniów Guilandina. Po studiach w uczelniach Krakowa i Padwy, gdzie uzyskał doktorat medycyny w 1575 r., praktykował jako lekarz, najpierw w Kaliszu, później w Konińcu⁴⁶. Przejawem recepcji nowych prądów, tak charakterystycznych dla uczelni padewskiej, jest ustanowiona przez niego w testamencie fundacja dla Uniwersytetu Krakowskiego. Fundacja, pochodząca z 20 VII 1602⁴⁷, przewidywała założenie na Wydziale Medycznym dwóch nowoczesnych katedr, anatomii oraz botaniki lekarskiej (*simplicium*). Zemełka zalecał nauczanie botaniki „vel in campo vel in horto”, postulując jednocześnie utworzenie Ogrodu Botanicznego. Suma zapisu (1000 złotych węgierskich) wystarczyła jedynie na uposażenie profesora wykładającego botanikę lekarską, była jednak zbyt niska na założenie kosztownego zakładu, jakim jest Ogród Botaniczny (utworzony dopiero w 1783 r.). Pierwszym profesorem katedry, działającej od 1609 r., został uczeń Prospera Alpiniego, Gabriel Joannicy.

PUBLIKACJE O ROŚLINACH

W XVI w. ukazało się w Krakowie ponad dwadzieścia publikacji na różnym poziomie, zawierających informacje o roślinach. Były to przeważnie kompilacje z południowo- i zachodnioeuropejskich źródeł rolniczych i medycznych⁴⁸, spośród których na miano naukowych oryginalnych prac o charakterze botanicznym, zasługują dwa zielniki oraz dwa katalogi roślin. Niektóre z nich powstały w ścisłym związku z ośrodkiem padewskim.

Pierwszy w naszym kraju druk o własnościach leczniczych roślin pt. *De herbarum virtutibus* wydany został w Krakowie, w drukarni Floriana Unglera (1532, wyd. 2 – 1537)⁴⁹. Był to przedruk średniowiecznego poematu o roślinach, przypisywanego Aemilianowi Macerowi (zm. 16 r. p.n.e.), którego autorem był

prawdopodobnie lekarz francuski Odo Magdunensis. Pierwsze wydanie poematu ukazało się w Neapolu w 1477 r., wznawiane później w wielu krajach. Polską edycję przygotował do druku Szymon z Łowicza (ur. ok. 1512), student, a następnie wykładowca na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Krakowskiego, w latach późniejszych – wybitny lekarz, zatrudniony m.in. na dworze kasztelana gnieźnieńskiego oraz w kapitule kujawskiej. W latach 1534–1536 studiował na wszechnicy padewskiej, gdzie w 1536 r. uzyskał doktorat medycyny⁵⁰. W Padwie zetknął się zapewne z Bonafedem, wykładającym botanikę lekarską. Szymon z Łowicza jest autorem pierwszego drukowanego spisu, zawierającego obok łacińskich – również polskie nazwy roślin (rękopiśmienne katalogi tego typu znane są w literaturze polskiej z XV w.). Bonafede zestawiał podobne spisy w języku włoskim i łacińskim. Katalog Szymona z Łowicza, zawierający ok. 350 nazw (zatytułowany *Nomenclatura et interpretatio polonica herbarum nostratium*), dołączony jest do pracy *De herbarum virtutibus*, której pierwsza edycja (1532) przygotowana była przed wyjazdem Szymona do Padwy, druga, rozszerzona (1537) – po powrocie do Krakowa.

Autorem pierwszego oryginalnego polskiego zielnika był Marcin z Urzędowa (ok. 1500–1573), absolwent uniwersytetów w Krakowie i Padwie. W Gymnasium Patavinum uzyskał doktorat medycyny w 1538 r.⁵¹ oraz uczestniczył prawdopodobnie w zajęciach Bonafeda. Po powrocie do Polski został kanonikiem katedry w Sandomierzu, gdzie założył własny ogród roślin leczniczych, o którym, niestety, nie zachowały się dokładniejsze wiadomości⁵². W latach ok. 1543–1553 opracował *Herbarz Polski*⁵³ wydany w Krakowie w 1595 r. Dzieło Marcina, zawierające opisy ok. 400 gatunków, zrodziło się z wielostronnych inspiracji. Idea zielnika – ilustrowanej księgi o roślinach użytkowych, wywodzi się z średniowiecznych, kompilacyjnych prac o przyrodzie (tzw. ogrodów zdrowia), wydawanych w Niemczech pod koniec XV w., zatytułowanych *Herbarius* lub *Hortus sanitatis*. Konstrukcja pracy Marcina, nawiązująca do dawnych ogrodów zdrowia, wykazuje niemieckie wpływy, potwierdzone cytatami z zielników Ottona Brunfelsa i Leonarda Fuchsa. Dowodem na inspiracje włoskie może być fakt, że autor powołuje się często na autorytet Dioscoridesa, który cieszył się w Padwie szczególną popularnością⁵⁴. Recepcja metod empirycznych znajduje wyraz w próbach obserwacji roślin występujących m. in. w okolicach Padwy, Wenecji, Krakowa i Sandomierza.

Związki z prądami naukowymi zrodzonymi w Italii wykazuje również *opus magnum* polskiego Renesansu, *Zielnik*⁵⁵. Autor dzieła, Szymon Syreński (Syreniusz, Syrenius) (1541–1611) studiował w Akademii Krakowskiej oraz na uczelniach w Ingolstadt i Padwie, gdzie w 1577 r.⁵⁶ otrzymał doktorat medycyny. Podobnie jak Zemełka i Scholz – był uczniem Guilandina. Historiograf padewskiego Ogrodu Botanicznego, Giuseppe Gola, wymienia imię Syreniusza wśród najwybitniejszych botaników promowanych w Studium Patavinum⁵⁷. Po powrocie do kraju, poprzedzonym licznymi podróżami, Syreniusz został profesorem

1528

Zielnik a S. Szymona Syreniusza

Chrysanthemum Peruanum,
Helianthemum Peruvianum,
Flosfolis, Planta maxima, Sol
Indianus, Helenium Indicum,
Corona Solis.

Groß Sonnenblum.

Mejsom. Miesiecznic sil bodzie. Dobon. Antoni
Rozrus.
Zimien. Ciale ziela ma moc wyprzedzić kaminien. takt.
Wode. Wode pedyzic. I ofoblawic
17ceft. Zywiacz co ciocz 3 pucz / albo kias tego iela
1336ti. la ymionoz / tal Carbintina / cysci nati
Miejsca. Miesiecznic chereb wywodzu
cino. zebor bolenie
Sobom. Klocie pleurazny
Plearie. Kysilow rozplacnie w smierza. Baubin
Rolic. Do gozenia ran inamienita moc ma. Ta
Kanom. Koczen awicofony na fci / broni od nar
17agley. gey smierci kora Apoplexia zewia. Rask.
17mici. Takt sic napie tego iela: bo gres dydo
drom. na / takt wiele mata wilgozenosci w sobie
Dowilja. takt tego nasienia jwaine w wstlich. Rask.
Omen. Tego ziela suchego kic / chroscina / sye
cym. dnie sic do palenia / bo isst miaska / a ma w
fobici / ierwicney tlastosci. Tense.
Zewialem teds sic napdzie mioccy stekoro
tego Sloneczniku / kicby / lubjmu dlaty pos
miefta.

Jest 7 drugi rodzaj tego ziela / ale kwiatu
mniejszego.

Kruszyna / Rozdział 210.

Frangula, Alnus nigra baccifera,
Aornus.

Faulbaum / Zapfenholz /
Leuchbaum.

2 Kszewo jest srednie / kru
che / liacia glogowego / stroy
olgowy / z bialemi kropkami /
a na spodku wrwnotrz tal zolta /
zeczaiac ia w wstlich / farbuie iak
zafraz / abo iak rabarbarum / kwie
cie ma biale / iagodki wielkosc gro
chu / tal rozdzielone / iakby ze dwu
sladane byly / z przyobduzielone / po
nym ryfawe / naostatek czarne. Ma
dwie kosteczce w sobie / na kstat
wielogrochu / troch wietze niz so
czewid.

Skicpce

Wchodzi w lesich / i gajach ros
cie / zywafczaj wilgotnych.

Przyrodnic

Ryc. 10. Karta z Zielnika (Cracoviae 1613) Szymona Syreniusza z przedstawieniem słonecznika zwyczajnego (*Helianthus annuus*), gatunku pochodzenia amerykańskiego, rozpowszechnionego w Europie w XVI w.

medycyny w Uniwersytecie Krakowskim. *Zielnik*, opracowany w ciągu trzydziestu lat, wydany po śmierci autora, w 1613 r., zaprojektowany był w formie poszerzonych komentarzy do dzieła Dioscoridesa *Materia Medica*. Warto podkreślić, że w czasie pobytu w Padwie mistrz Syreniusza, Guilandino, przygotowywał do druku dyskusyjną pracę⁵⁸, krytykującą komentatora Dioscoridesa Pier Andrea Mattiolego. *Zielnik* Syreniusza wykazuje wpływy Mattiolego oraz wielu innych zielnikarzy, zwłaszcza niemieckich. Najważniejszą ideą, wyniesioną na pewno ze środowiska padewskiego, jest prowadzenie obserwacji roślin w naturze (m.in. w okolicach Padwy) oraz zainteresowanie florą rodzinnego kraju. Syreniusz adaptuje też bardzo szeroko rodzącą się wówczas myśl ekologiczną, zamieszczając dokładne dane na temat siedliska gatunków, ich wymagań świetlnych, glebowych oraz czasu zbioru do celów leczniczych. Obszerna informacja astrologiczna jest być może rezultatem wpływów bolońskich i rodzimych – krakowskich, w obydwu ośrodkach bowiem wykładano naukę o związkach między człowiekiem, naturą i planetami⁵⁹. Dla dzisiejszej nauki szczególnie cenne są dane o egzotycznych gatunkach, sprowadzanych wówczas do Europy i aklimatyzowanych w polskich ogrodach, jak np. słonecznik (Ryc. 10) czy tatarak. *Zielnik* Syreniusza, zawierający opisy ok. 800 gatunków i mający charakter wielkiej syntezy wiedzy o roślinach świata i ich użytkowaniu na ziemiach polskich, stoi u źródeł naszej literatury botanicznej i farmaceutycznej. Przez blisko dwa wieki pełnił funkcję najobszerniejszego kompendium wiadomości o florze Polski. Praca ta, łącząca dawne tradycje z nowymi prądami, była aż do drugiej połowy XVIII w. jednym z najpopularniejszych dzieł przyrodniczych w tej części Europy. Wykorzystana przez m.in. Krzysztofa Kluka (1739–1796) w pierwszym Linneuszowskim opracowaniu flory Polski⁶⁰ – wpłynęła na kształtowanie się współczesnej terminologii i nomenklatury botanicznej w języku polskim.

Zielnik Syreniusza został opublikowany dzięki staraniom jego ucznia i przyjaciela, Gabriela Joannicego (1565–1613), absolwenta uczelni krakowskiej i padewskiej (doktoranta medycyny w 1597 r.), studenta Prospera Alpiniego, później – profesora medycyny i botaniki lekarskiej w Akademii Krakowskiej⁶¹. O jego zainteresowaniu eksploracją florystyczną rodzimego kraju świadczy opracowanie katalogu roślin okolic Krakowa pt. *Plantarum Cracoviensium indicem* (1616)⁶².

Związki z Padwą, tak żywe dla polskiej nauki i kultury w czasach Renesansu, zaczęły wygasać w XVII stuleciu, wraz z postępującym upadkiem nauk przyrodniczych w Uniwersytecie Krakowskim, spowodowanym konsekwencjami kontrreformacji. Dalszy rozwój botaniki w naszym kraju, dokonujący się dzięki prywatnym uczonym działającym w ośrodku gdańskim, łączył się z wyjazdami naszych naturalistów do ośrodków zachodniej i północnej Europy, głównie Niemiec, Holandii i Szwecji. Pod koniec XVIII w., wraz z adaptacją idei Oświecenia, botanika polska powróciła raz jeszcze do inspiracji włoskich. Jednym z inicjatorów odnowienia nauk przyrodniczych w Akademii Krakowskiej był Andrzej Badurski (1740–1789), autor projektu reorganizacji nauczania medycyny⁶³. Badurski,

absolwent Uniwersytetu w Bolonii, najstarszego ogniska zielnikarstwa, przywiózł do Krakowa zielnik, który zapoczątkował istniejące do dziś zbiory Instytutu Botaniki UJ⁶⁴.

Rola Uniwersytetu w Padwie w kształtowaniu się początków naszej botaniki jest przykładem dużego znaczenia wymiany idei w rozwoju nauki. W czasach Odrodzenia, kiedy zaczęła powstawać nowożytna metodologia nauk przyrodniczych, międzynarodowe kontakty miały znaczenie szczególne, przyczyniały się bowiem do popularyzacji nowego spojrzenia uczonych na świat natury. W naszej botanice ten nowy punkt widzenia znalazł wyraz w pierwszych próbach terenowych badań szaty roślinnej, w zapoczątkowaniu myśli ekologicznej, zainteresowaniu aklimatyzacją obcych gatunków oraz zbieraniu i adaptacji na grunt naukowy danych etnobotanicznych, zawartych w tradycyjnej wiedzy ludowej. Polska włączyła się wówczas do badań naturalnych zasobów roślinnych, nie ukończonych do dzisiejszego dnia, a kontynuowanych obecnie w imię ochrony zagrożonej przyrody Ziemi. Dane zawarte w starej literaturze zawierają często unikatowe informacje o stanie flory sprzed ponad czterystu lat, zmienionej od tego czasu w sposób nieodwracalny. Mówią nam też wiele o związku człowieka minionych epok ze światem natury. Duże znaczenie może mieć w przyszłości zanotowana w zielnikach dawna wiedza o leku roślinnym, wymagająca nowoczesnej, krytycznej analizy⁶⁵. Poszukiwanie nowych, holistycznych ujęć nauk przyrodniczych i medycznych u progu dwudziestego pierwszego stulecia stworzy być może potrzebę dokładniejszych studiów nad księgami dawnych zielnikarzy.

Przypisy

¹ Atrykuł jest rozszerzoną, polską wersją referatu, wygłoszonego 29 VI 1995, w czasie sympozjum jubileuszowego 450–lecia Ogrodu Botanicznego w Padwie pt. *Botanic gardens: past, present, future* (Ogrody botaniczne: przeszłość, teraźniejszość, przyszłość). Streszczenie pt. *The influence of Padua University on the development of botany in Poland at the time of the Renaissance*, opublikowane w tomie: *Orti botanici: passato, presente, futuro – Botanic gardens: past, present, future*, Padova 1995 s. 31. Opracowanie tematu stało się możliwe dzięki pomocy finansowej Komitetu Badań Naukowych – projekt badawczy nr 6 P204 005 05.

² Terminem „zielnik” lub „herbarz” (herbarius) określano ilustrowane księgi o roślinach użytkowych, głównie leczniczych, wydawane od XV–XVIII w. Obecnie „zielnik” (herbarium) oznacza zbiór zasuszonych roślin, nazywany w czasach Renesansu „herbarium vivum”, „hortus siccus”, „hortus hiemalis”.

³ E. Meyer: *Geschichte der Botanik*. T. 4 Königsberg 1857 ss. 452; A. Arber: *Herbals. Their origin and evolution. Third edition with an introduction and annotations by W.T. Stearn*. Cambridge 1988 ss. 32, 358 (wyd. 1 – 1912); J. Rostafiński: *Nasza literatura botaniczna XVI w. oraz jej autorowie lub tłumacze. Studium krytyczne*. „Pamiętnik

Akademii Umiejętności, Wydział Matematyczno-Przyrodniczy” 1888 T. 14 s. 152–207. Do nielicznych współczesnych opracowań przyrodniczej literatury Renesansu należą książki K.E. Heilmann: *Krütterbücher in Bild und Geschichte*. München 1973, 422 s. 4 nl; B.Henrey: *British botanical and horticultural literature before 1800*. Vol. 1. London 1975 ss. 290. W literaturze polskiej studia poświęcone tej tematyce zamieszczone są w serii redagowanej przez B. Kuźnicką pt. *Historia leków naturalnych*, Warszawa T. 1, 1986; T. 2, 1989; T. 3, 1993; T. 4, 1993. Poziom wiedzy o przyrodzie w szesnastowiecznym społeczeństwie przedstawia monografia T. Bieńkowskiego: *Wiedza przyrodnicza w Polsce w wieku XVI*. „Monografie z dziejów Nauki i Techniki”. Wrocław-Warszawa 1985 T. 134 s. 5–170. Zarys problematyki badawczej związanej z literaturą botaniczną polskiego Renesansu ukazuje praca A. Zemanek: *Herbals and Other Botanical Works of the Polish Renaissance – Present State and Prospects for Research*. „Botanical Journal of Scotland” 1994 Vol. 46 Part 4 s. 637–643.

⁴ S. Windakiewicz: *Księgi nacji polskiej w Padwie*. „Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce” 1890 T. 6 s. 10–85; S. Windakiewicz: *Protokoły zgromadzeń nacji polskiej w Padwie*. „Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce” 1890 T. 6 s. 354–409; odbitka, Kraków 1890 ss. 58; S. Windakiewicz: *Materiały do historii nacji Polaków w Padwie*. „Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce” 1891 T. 7 s. 149–185; S. Windakiewicz: *Padwa. Studium z dziejów cywilizacji polskiej*. „Przegląd Polski” 1891 R. 25 t. 99 kw. 3 s. 258–298, 548–597.

⁵ J. Lachs: *Polscy uczniowie padewskiej szkoły lekarskiej*. „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” 1924 T. 1 s. 127–149, 275–290.

⁶ H. Barycz: *Zarys historiografii Uniwersytetu Padewskiego*. „Minerwa Polska” 1927 T 1 nr 4 s. 311–323; H. Barycz: *Z problematyki historiografii uniwersytetów włoskich*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1958 R 3 nr 1 s. 57–94; H. Barycz: *Padova del seicento nella vita intellettuale Polacca*. Venezia e la Polonia 1965 s. 217–235; H. Barycz: *Spojrzenia w przeszłość polsko-włoską*. Wrocław-Warszawa-Kraków 1965 ss 446.

⁷ H. Barycz: *Historja Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu*. Kraków 1935 ss. XVI, 762.

⁸ G. Gola: *Università Degli Studi di Padova. L’Orto Botanico. Quattro secoli di attività (1545–1945)*. Padova 1947 ss.122; C. Cappelletti: *L’Orto Botanico di Padova*. „Agricoltura” 1963 nr 7 s. 4–16; M. Azzi Visentini: *L’Orto Botanico di Padova e il giardino del Rinascimento*. Milano 1984 ss. 288; A. Paganelli: *L’Orto Botanico dell’Università di Padova. Dall’horto medicinale all’attuale Orto Botanico*. W: F.M. Ramondo (red.): *Orti botanici giardini alpini arboreti italiani*. Palermo 1992 s. 141–164.

⁹ A. Minelli (red.): *The Botanical Garden of Padua 1545–1995*. Venice 1995 ss. 312.

¹⁰ A. Saccardo: *La botanica in Italia. Materiali per la storia di questa scienza*. Parte 1 Venezia 1895 ss. 236; Parte 2 Venezia 1901 ss. 172.

¹¹ *Atti del Collegio Medico e Filosofi*. Archivio Universitario, Padova.

- ¹² A.G. Morton: *History of botanical science*. London 1981 s. 115–164; J. De Koning: *Development of botany in the 16th century*. W: A. Minelli (red.) dz. cyt. s. 11–31.
- ¹³ A.G. Morton, dz. cyt. s. 118.
- ¹⁴ A. Paganelli, dz. cyt. s. 141–144; S. Windakiewicz: *Padwa. Studium z dziejów cywilizacji polskiej*, dz. cyt. s. 260–262; L. Rossetti: *L'Università di Padova. Profilo storico*. Trieste 1983 s. 1–41.
- ¹⁵ J.A. Weisheipl: *The Life and Works of St. Albert the Great*. W: J.A. Weisheipl (red.): *Albertus Magnus and the Sciences*. Toronto 1980 s. 17–19.
- ¹⁶ Pedanios Dioskurides (łac. – Dioscorides) z Cylicji (I w.n.e.), lekarz grecki w służbie cesarza rzymskich Nerona i Wespazjana, był autorem dzieła *Materia Medica* (ok. 60 r. n.e.), które przez blisko 1500 lat było podstawowym źródłem wiedzy o roślinach i ich własnościach leczniczych.
- ¹⁷ A. Paganelli, dz. cyt. s. 141–142.
- ¹⁸ G. Gola, dz. cyt. s. 25–28.
- ¹⁹ G. Gola, dz. cyt.; Minelli (red.) dz. cyt.
- ²⁰ A.G. Morton, dz. cyt. s. 120–121, 152.
- ²¹ G. Gola, dz. cyt. s. 57–63.
- ²² G. Gola, dz. cyt. s. 51–52; A. Paganelli, dz. cyt. s. 153.
- ²³ R. Trevisan: *Luigi Anguillara*. W: A. Minelli (red.), dz. cyt., s. 57–59; A. Ubrizsy Savoia: *The botanical garden of Padua in Guilandino's day*. W: A. Minelli (red.) dz. cyt. s. 173–195;
- ²⁴ A. Ubrizsy Savoia: *Approach to the environment concept in the history of botany in the 16th century*. „Polish Botanical Studies” (w druku).
- ²⁵ F. Pedrotti: *The Phanerogamic herbarium*. W: A. Minelli (red.), dz. cyt. s. 245–259.
- ²⁶ E.M. Cappelletti: *Plants cultivated at the time of Anguillara*. W: A. Minelli (red.), dz. cyt. s. 163–172; F. Pedrotti, dz. cyt. s. 245.
- ²⁷ A. Maiorino, M. Minelli, A.L. Monti, B. Negroni: *L'Erbario dipinto di Ulisse Aldrovandi: catalogazione e prime classificazioni*. „Webbia” 1993 T 48 s. 567–578.
- ²⁸ H. Barycz: *Zarys historiografii Uniwersytetu Padewskiego*, dz. cyt. s. 320.
- ²⁹ J. Lachs, dz. cyt. s. 130; S. Windakiewicz: *Padwa. Studium z dziejów cywilizacji polskiej*, dz. cyt. s. 260–265; H. Barycz: *Spojrzenia w przeszłość polsko-włoską*, dz. cyt., s. 196–214.
- ³⁰ J. Lachs, dz. cyt. s. 265, 290.
- ³¹ H. Barycz: *Zarys historiografii Uniwersytetu Padewskiego*, dz. cyt. s. 322; J. Lachs, dz. cyt. s. 144, 283; B. Seyda: *Dzieje medycyny w zarysie*. Warszawa 1973 s. 436.
- ³² *De nominibus ad historiam plantarum pertinentibus, De nomenclatura simplicium*.
- ³³ G. Gola, dz. cyt. s. 10–12; P.A. Saccardo: *La botanica in Italia...*, dz. cyt. Parte 1 s. 33; R. De Visiani: *Della vita e degli scritti di Francesco Bonafede*. Padova 1845 ss. 24.

- ³⁴G.B. De Toni: *Spigolature Aldrovandiane. XI. Intorno alle relazioni del botanico Melchiorre Guilandino con Ulisse Aldrovandi*. Rovereto 1911 s. 3–25.
- ³⁵R. Trevisan: *Melchiorre Guilandino*. W: A. Minelli (red.), dz. cyt. s. 61.
- ³⁶M. Guilandino: *Apologiae adversus Petrum A. Matthiolum*. Patavii 1558.
- ³⁷G. Gola, dz. cyt. s. 61–63, A. Mieli: *Melchiorre Guilandino*. W: Mieli A. (red.): *Gli scienziati italiani dall' inizio del medio evo al nostri giorni*. Vol. 1. Roma 1921 s. 73–76; P.A. Saccardo: *La botanica in Italia...*, dz. cyt. Parte 1 s. 87.
- ³⁸G.E. Ferrari: *Le opere a stampa del Guilandino*. W: *Libri e Stampatori in Padova*. Padova 1959 s. 378–463; S. Windakiewicz: *Padwa...*, dz. cyt. s. 295.
- ³⁹P.A. Saccardo: *La botanica in Italia...*, dz. cyt. Parte 1 s. 13–14; G. Onagro, P. Mariani: *Prospero Alpini*. W: A. Minelli (red.), dz. cyt. s. 65–70.
- ⁴⁰M. Polcyn: *Archaeobotanical Evidence for Food Plants in the Poland of the Piasts (10th–13th Centuries AD)*. „Botanical Journal of Scotland” 1994 Vol. 46 Part 4 s. 533–537; J. Rostafiński: *Średniowieczna historia naturalna. Symbola ad historiam naturalem medii aevii*. Cz. 1 Kraków 1900 s. 3–83; K. Wasylkowa, A. Zemanek: *Plant and man in the medieval Cracow*. „Materiały Archeologiczne” 1995 T. 28 s. 37–48 tab. I–IV.
- ⁴¹A. Zemanek: *Średniowieczne źródła do dziejów botaniki i ziołoznawstwa w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej oraz Biblioteki Kapituły Krakowskiej na Wawelu*. W: B. Kuźnicka (red.): *Historia leków naturalnych*. T 4 1993 s. 25–39.
- ⁴²E. Wierzbicka: *Botanika w Polsce w średniowieczu. Część I*. „Wiadomości Botaniczne” 1964 T. 8 z. 1 s. 79–91; E. Wierzbicka: *Botanika w Polsce w średniowieczu. Część II*. „Wiadomości Botaniczne” 1965 T. 9 z. 3 s. 133–147; A. Zemanek, dz. cyt. j.w.
- ⁴³D. Nespiałk: *Wawrzyniec Scholz (1522–1599) twórca pierwszego ogrodu roślin lekarskich we Wrocławiu i wydawca źródeł do historii medycyny*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1977 R. 22 nr 3 s. 535–548.
- ⁴⁴A. Ubrizsy Savoia: *The botanical garden of Padua in Guilandino's day...*, dz. cyt. s. 178–183.
- ⁴⁵D. Nespiałk: *Najstarsze ogrody botaniczne Wrocławia*. „Wiadomości Botaniczne” 1991 T. 33 nr 3/4 s. 99–102.
- ⁴⁶S. Feliksiak (red.): *Słownik biologów polskich*. Warszawa 1987 s. 603–604.
- ⁴⁷Biblioteka Jagiellońska, rkps nr III 226 cz. IV s. 8.
- ⁴⁸M. Chmielińska: *Polska bibliografia zielarstwa. Za okres od początku XVI wieku do roku 1940*. Warszawa 1954 s. 9–94.
- ⁴⁹Simonem de Louicz [Szymon z Łowicza]: *Aemilius Macer de herbarum virtutibus, cum veris figuris herbarum*. Cracoviae 1532 wyd. 2 – 1537, Officina Ungleriana s. 4, 65, 13.
- ⁵⁰S. Feliksiak (red.), dz. cyt. s. 534–535, S. Windakiewicz: *Materiały do historii nacji Polaków w Padwie*, dz. cyt. s. 159.
- ⁵¹S. Windakiewicz: *Materiały do historii nacji Polaków w Padwie*, dz. cyt. s. 160.

⁵² M. Furmanowa, Z. Michalska, A. Parczewski, I. Zarębska: *Lecznictwo renesansowe na podstawie herbarza Marcina z Urzędowa*. „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej” Ser. B 1959 z. 2 s. 233–314.

⁵³ Marcin Urzędów [Marcin z Urzędowa]: *Herbarz Polski*. Kraków 1595 Druk. Łazarzowa s. 6, 488, 22.

⁵⁴ J. Rostafiński: *Dioscoride in Polonia*. W: *Omaggio dell’Accademia Polacca di Scienze e Lettere all’Università di Padova nel settimo centenario della sua fondazione*. Cracovia 1922 s. 331–341.

⁵⁵ Sz. Syreniusz: *Zielnik*. Cracoviae 1613, Bazyli Skalski, 1613 ss. 10, 1540, 12.

⁵⁶ H.E. Szopowicz: *Vita Simonis Syrennii Sacrani atque therapeutico-bibliographica illius medico-botanici operis disquisitio [...]*. Cracoviae 1841 ss. 6 nlb., 52; S. Windakiewicz: *Materiały do historii nacji Polaków w Padwie*, dz. cyt. s. 162.

⁵⁷ G. Gola, dz. cyt. s. 46.

⁵⁸ Zob. przyp. 36.

⁵⁹ R. Bugaj: *Nauki tajemne w dawnej Polsce – Mistrz Twardowski*. Wrocław 1986 s. 99–111.

⁶⁰ K. Kluk: *Dykcjonarz roślinny*. Warszawa. T. 1 1786, T. 2 1787, T. 3 1788.

⁶¹ K. Neuberger: *Gabriel Joannicy – Przeworszczanin mało znany*. „Rocznik Przemyski” 1990 T. 27 s. 421–438.

⁶² G. Joannicius [Joannicy]: *Plantarum Cracoviensium indicem proprium latine confectum [...]*. Kraków 1616 Druk. A. Piotrkowczyka (cytat wg M. Chmielińskiej, dz. cyt. s. 47). Druk, wydany w małym nakładzie, odnotowany przez dziewiętnastowieczne bibliografie, nie został odnaleziony w polskich bibliotekach XX w., poszukiwania w bibliotekach Padwy i Wenecji (Biblioteca Marciana) również nie dały rezultatu.

⁶³ A. Bądurski: *Propositio Instituendi Collegii Medici* (1776, W: „Rocznik Wydziału Lekarskiego w Uniwersytecie Jagiellońskim” 1840 T. 3 s. 36–43.

⁶⁴ A. Piekiełko: *Dwa osiemnastowieczne zielniki ze zbiorów Instytutu Botaniki UJ*. Wrocław 1981 ss. 194.

⁶⁵ B. Kuźnicka: *W poszukiwaniu nowej interpretacji dziejów lekoznawstwa*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1988 T. 33 nr 3 s. 795–813; B. Kuźnicka (red.): *Historia leków naturalnych*. T. 1 *Źródła do dziejów etnofarmacji polskiej*. Warszawa 1986.

Alicja Zemanek

ON THE RENAISSANCE BOTANY
PADUAN INSPIRATIONS OF POLISH HERBALISTS*

The famous University of Padua (Studium Patavinum or Gymnasium Patavinum), founded in 1222, the international scientific centre since the 13th to 17th centuries. At the time of the Renaissance the scientists of Padua put forward some new ideas which contributed to progress in medicine and natural sciences, particularly in botany. Studium Patavinum was also a cradle of modern botanical institutions. It was there that the first chairs of botany were created, such as Lectura Simplicium (theoretical botany) – in 1533, and Ostensio Simplicium (practical botany) – in 1561. The Botanic Garden of Padua (Hortus Botanicus Patavinus), set up in 1545, now the oldest in the world, became an important centre of science, education and acclimatization of plants. It introduced into Europe about 60 new species from all over the world, e.g. lilac (*Syringa vulgaris*) (1565), sunflower (*Helianthus annuus*) (1568), potato (*Solanum tuberosum*) (1590). The directors (praefecti) of the garden, appointed also as professors of practical botany, were famous scientists interested in field investigations of the flora of Italy, and explorations of overseas countries (Orient and Egypt). They also started to collect herbaria – dried plant specimens and illustrations of plants to record the wild flora and living collections of the Garden. The botanists of Padua deserve credit for disseminating empirical methods in natural sciences, and influencing the development of botany in many European countries.

In the 15th and 16th centuries botany and medicine in Poland developed in close connection with the University of Padua, which produced several generations of the Polish scholars. In the 16th century about 1800 Poles studied in Padua, 50 of them obtaining the degree of Doctor of Medicine. Among them were the first Polish botanists who initiated the earliest professional botanical institutions in Poland. They also published the first books on plants, in which they adopted the ideas of investigation into local flora, plant acclimatization, and observation of relationships between plant and its environment. Among the professors of Padua University who influenced the Polish botany were: Francesco Bonafede (1474–1558) – organizer of the first chair of theoretical botany, Melchiorre Wieland (Guilandino) (1520–1589) – traveller throughout Europe, Egypt, and Western Asia, and Prosper Alpini (Alpino) (1553–1616) – famous explorer of Egypt's nature.

A pupil of Bonafede, Szymon of Łowicz (born c. 1512) published *De herbarum virtutibus* (Cracoviae 1532, 1537) – the first book on plants printed in Poland. Another disciple of Bonafede, Marcin of Urzędów (c. 1500–1573), who graduated from Cracow and Padua universities, was the author of *Herbarz Polski* (The Polish Herbal) (Cracow 1595). Like other European herbals, it was an illustrated encyclopaedia of useful plants (mainly medicinal), compiled on the basis of works by ancient, medieval, and Renaissance herbalists, including the ancient author Dioscorides, highly regarded in Padua. Marcin's

* I am most grateful to prof. Elsa Cappelletti and Mrs. Fernanda Menegalle for help in searching for materials on the history of botany in Padua University.

work contained ca 400 species from various geographical regions, many of them from the Mediterranean, and recorded the first floristical notes from Poland.

The most eminent Polish herbalist, Szymon Syreniusz (1541–1611) studied in Cracow, Ingolstadt, and Padua universities, where he was a pupil of Melchiorre Guilandino. After travelling throughout Europe he returned to Poland, and became a professor of medicine of Cracow University. His *Zielnik* (The Herbal), written c. 1580–1611 was published in Cracow in 1613. *Zielnik*, patterned on Dioscorides' *Materia Medica* (and its 16th century comentator – Pier Andrea Mattioli), and also on other ancient, medieval, and Renaissance authors, contains c. 800 species from all over the world (many of them from Mediterranean region). For some species Syreniusz records localities, mainly from Poland, Germany, and Italy. *Zielnik* includes extensive descriptions of plants, habitat (the first ecological notes in Poland), and information on the uses of plants in medicine, agriculture, household, as well as the old Slavonic customs connected with plants. It was among the most popular works about plants in the Central and Eastern Europe until 1800. The Polish terminology and nomenclature of Syreniusz were adopted by subsequent authors, and thus they are partly still in use today.

Among the disciples of Guilandino were the founders of the first botanical institution in Poland. Wawrzyniec Scholz (1522–1599) – a municipal medic in Wrocław, a graduate of Padua University, set up a private „hortus medicus” patterned on the famous Botanic Garden of Padua. This garden became famous in Europe, and contributed to the acclimatization in Poland of some foreign species, including sweet flag (*Acorus calamus*), and probably potatoes.

Jan Zemeřka (Zemelius) (c. 1524–1607), who studied in Cracow and in Padua universities, where he was a pupil of Guilandino, founded in 1602 a chair of *Simplicium* (medical botany) at Cracow University. The chair was held since 1609 and Gabriel Joannicy (1565–1613), a pupil of Prosper Alpini, was its first professor. Joannicy's interest in the local flora of the environs of Cracow was manifested in publication of the catalogue of plants *Plantarum Cracoviensium indicem* (Cracow 1616).